

Grzegorz Tokarz*

AKTYWNOŚĆ KULTURALNA POLSKI W GRUZJI PO 1989 r.

Poland and Georgia after the collapse of the Soviet Union should strengthen mutual political, economic and cultural. Article is devoted to the activity of the Polish state in the cultural field. Culture can be the basis on which to build other relationships will be. The author characterizes the most important documents that regulate the cultural relations between the Polish and Georgia. In the second part the author of the text lists the most important cultural events, which organized the Polish side of the territory of the Georgian state.

Key words: Culture, the contract, the program executive, cinema, theater, literature, Poland, Georgia

Upadek Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich doprowadził do powstania na jego gruzach wielu samodzielnych, niezależnych państw, które uzyskały możliwość w samodzielny sposób decydować o swojej teraźniejszości i przyszłości. Pełnię niepodległości odzyskały kraje, które wprawdzie formalnie były po II wojnie światowej niezależne, jednak w rzeczywistości posiadały status satelity politycznego Rosji Radzieckiej. Gruzja należała do pierwszej kategorii państw, Polska zaś do drugiej. Oczywiście być musiało, że zarówno przeszłość, położenie geopolityczne jak i podobieństwa kulturowe powinny zbliżyć do siebie oba narody. Wydaje się, że kluczową sprawą w nawiązaniu jak najściślejszych relacji między obu państwami powinno być zrozumienie mentalności, charakteru narodowego, całokształtu kultury, jakie dominują w obu państwach. To właśnie może być podstawą, na której tworzyć się będą silniejsze więzy o charakterze politycznym czy gospodarczym.

Celem poniższego tekstu jest próba opisu w jaki sposób III Rzeczpospolita ukazuje mieszkańcom Gruzji własną kulturę, co może być tą wartością, który wzbudzi w mieszkańcach tego zakaukaskiego kraju sympatię dla Polski.

Pierwszym, ważnym dokumentem, który regulował współpracę w dziedzinie kulturalnej między Polską a Gruzją była Umowa o współpracy kulturalnej i naukowej, sporządzono ją w stolicy Gruzji Tbilisi w kwietniu 1993 r. Podpisali ją, ze strony polskiej Andrzej Ananicz, gruzińskiej zaś Dawid Magradze. Obowiązywać miała przez pięć lat, przy czym zapisano, iż jeśli nie zostanie wypowiedziana na pół roku przed jej wygaśnięciem, wtedy w sposób automatyczny zostaje przedłużona na następne pięć lat. W powyższej Umowie oba państwa zobowiązały się, że będą wspierać inicjatywy zmierzające do nauczania języka gruzińskiego w Polsce i języka polskiego w Gruzji. Podobne działania miały dotyczyć literatury każdej z umawiających się stron. Ważne miejsce w tym porozumieniu odgrywała kwestia wymiany osiągnięć kulturalnych Polski i Gruzji. W tym kontekście wspomina się potrzebę popierania nie tylko inicjatyw rządowych, ale również działań różnych organizacji społecznych, a także osób indywidualnych, które służą takiej wymianie. Szczegółowo formułuje się kolejne punkty dotyczące wzajemnej współpracy kulturalnej. Piszemy o potrzebie wymiany wystaw, a także różnych prezentacji, które przybliżyłyby społeczeństwu obu państw kulturę Polski czy Gruzji. Wiąże się z tym wymiana ar-

* doktor, Adiunkt w Instytucie Studiów Międzynarodowych na Uniwersytecie Wrocławskim

tystów oraz grup artystycznych. Szczególnie ważne wydają się zapisy dotyczące wydawania w III Rzeczypospolitej utworów pisarzy gruzińskich, a w państwie gruzińskim dzieł literatów polskich (oczywiście wcześniej je tłumacząc na właściwy język) oraz popularyzowanie dzieł artystycznych związanych z takimi dziedzinami jak teatr, kino, muzyka, telewizja. Z powyższym wiąże się, co strony umawiające się gwarantują, ochrona praw autorskich. Interesującym punktem jest zapis, iż strona polska zapewni ochronę zabytków gruzińskich oraz wartości kulturalnych na terenie Rzeczypospolitej, do analogicznej aktywności zobowiązała się strona gruzińska. Ważnym aspektem współpracy kulturalnej miały być wzajemne relacje w takich dziedzinach jak radio, telewizja i kinematografia. W powyższej Umowie zapisano, iż Gruzja i III Rzeczpospolita, chcąc zintensyfikować działalność kulturalną, będą współtworzyć odpowiednie programy wykonawcze [1].

Odpowiednie Oświadczenie Rządowe w sprawie wejścia w życie Umowy ukazało się w październiku 1993 r., sama Umowa weszła zaś w życie 5 lipca 1993 r. [2].

Interesujący wydaje się Program Wykonawczy, jaki został podpisany w Warszawie w grudniu 2004 r., a który regulował współpracę obu krajów w takich dziedzinach jak sport, nauka, młodzież, a także kultura. Podkreśla się w nim, istniejące między Polakami i Gruziniami ścisłe związki historyczne. Z tego też względu, jak również mając na celu pogłębienie wzajemnej współpracy, uznano, iż należy uszczegółowić wzajemne relacje. Stwierdzono w powyższym dokumencie, iż strona gruzińska sprzyjać będzie popularyzacji w swoim kraju filmów polskich, analogicznie, podobne zobowiązanie złożył partner polski. Ważnym elementem tego zapisu było to, iż filmy takie będą udostępniane zarówno na zasadach komercyjnych jak i niekomercyjnych. Innym aspektem współpracy w dziedzinie kinematografii było to, iż obydwaj partnerzy uznali za konieczne wspieranie udziału dzieł filmowych umawiających się krajów na różnego rodzaju festiwalach. Oprócz kinematografii w Porozumieniu tym uznano za konieczne umieścić zapis, że właściwe instytucje będą wspierać współpracę w dziedzinie teatru. Gruzja i III Rzeczpospolita uznały także za konieczne podjęcie działań, aby różnego rodzaju zespoły, jak również soliści gruzińscy byli zapraszani na występy do Polski i polscy do Gruzji. Inny ważny punkt dotyczył współpracy na szeroko rozumianej płaszczyźnie księgarsko-bibliotecznej. W tym kontekście wymienia się relacje między bibliotekami polskimi i gruzińskimi, wzajemne przekładanie i wydawanie książek (autorów gruzińskich w Polsce i polskich w Gruzji). Za równie ważne uznano popieranie kontaktów między księgarzami i wydawcami, aby wspólnie, w sposób aktywny uczestniczyli w różnego rodzaju przedsięwzięciach związanych z rynkiem książki. Uznano za istotną współpracę w ramach archiwistyki, między innymi możliwość korzystania ze zbiorów obu państw. Ważną rolę odgrywać miała również współpraca polegająca na ochronie i konserwacji zabytków, wymienianie się doświadczeniami z zakresu muzealnictwa oraz archeologii. Obydwa kraje, zdając sobie sprawę z istnienia dużej przestępczości związanej z handlem zabytkami ustaliły, iż będą ze sobą współdziałać w walce z nielegalnym wywozem czy przywozem dzieł sztuki, zabytków, będących ważnym elementem spuścizny obu krajów. Ostatnim, ważnym zapisem w powyższym porozumieniu było uznanie za konieczne zorganizowanie Dni Kultury Polskiej w Gruzji i Dni Kultury Gruzjińskiej w Polsce [3].

Odpowiednie Oświadczenie Rządowe w sprawie tegoż Programu Wykonawczego zostało podane 28 stycznia 2005 r., przy czym wejście w życie miało miejsce 15 grudnia 2004 r., obowiązywać miał przez dwa lata [4].

Wiele kwestii podejmowanych w Programie Wykonawczym z 2004 r. zostało powtórzonych w Programie Wykonawczym który został podpisany w Batumi w lipcu 2011 r. i obejmuje okres 2011-2013. Piszemy zatem o potrzebie współpracy w organizowaniu festiwalu, popieraniu i wymianie artystów, urządzaniu wystaw sztuki, współdziałaniu w publikowaniu książek,

działalności w dziedzinie teatru, kinematografii, archiwistyki, książki, archeologii czy ochrony dziedzictwa narodowego. Pojawiło się jednak kilka nowych punktów, należy do nich zapis, iż obie strony wspólnie przyczynią się do konserwacji dzieł malarstwa polskiego w Gruzji oraz zorganizują wystawę części tych dzieł w III Rzeczpospolitej. Inny fragment dotyczył problemu udokumentowania i renowacji polskich grobów znajdujących się na terenie państwa gruzińskiego. Interesującym, a jednocześnie bardzo szczegółowym zapisem było zobowiązanie, że obie strony upamiętnią postać polskiego biologa Ludwika Młokosiewicza, w tym celu powinno w Lagodechi powstać muzeum poświęcone jego osobie [5].

Odpowiednie Oświadczenie Rządowe wydano w dniu 9 sierpnia 2011 r., Porozumienie to weszło w życie 26 lipca 2011 r. [6].

Zauważyć należy, że strona polska podejmuje w Gruzji szereg inicjatyw, które uczyniłyby polską kulturę bliższą gruzińskiemu społeczeństwu. W 2003 r. na rynku księgarskim w tym kraju pojawił się wybór poezji polskiej poetki, laureatki literackiej nagrody Nobla, Wisławy Szymborskiej. Osobą, która w głównej mierze przyczyniła się do wydania tego tomiku, była Maria Filina, piastująca funkcję przewodniczącej Związku Kulturalno-Oświatowego Polaków w Gruzji. Interesujące były inicjatywy prezentujące polską kinematografię. W październiku tego samego roku odbył się w Tbilisi kilkudniowy przegląd polskich filmów dokumentalnych. W sumie pokazano 8 filmów, które powstały po 1989 r. i podejmowały kwestie, które w okresie trwania Polski Ludowej były przemilczane. Oprócz projekcji miały miejsce warsztaty dla tamtejszej młodzieży studiującej w szkole filmowej, prowadził je polski twórca Maciej Drygas. Wspomnieć należy o IV Międzynarodowym Festiwalu Filmowym w Tbilisi (październik), drugie miejsce (Srebrny Prometeusz) zdobył polski film «Edi», (reżyser-Piotr Trzaskalski). W czasie tej imprezy pokazano inny polski obraz «Głośniej od bomb» (reż. Przemysław Wojcieszek). We wrześniu w Tbilisi miał miejsce tydzień filmu polskiego, w dużej mierze do odbycia tej imprezy przyczynili się Polacy mieszkający w Gruzji, to oni przetłumaczyli dialogi polskie na język gruziński. Wyświetlono takie filmy jak «Cześć Tereska», «Daleko od okna», «Żółty Szalik», «Daleko od siebie» i «Belissima». W lipcu z wizytą w państwie gruzińskim przebywał Krzysztof Zanussi, odbył on kilka spotkań z mieszkańcami, prezentowano również jego dzieła. Oprócz prezentacji sztuki filmowej w tym roku miały miejsce również imprezy poświęcone polskiej muzyce, chociażby «Wieczór Szpilmanowski», który odbył się w kwietniu oraz majowy koncert w Tbilisi lutnisty Mariusza Myszkiewicza. Jeśli chodzi o działalność malarską, to wspomnieć należy o wystawie z kwietnia, na której prezentowano obrazy artystów polskiego pochodzenia (5 twórców), czy wystawę w czerwcu w Tbilisi Szkoły Polskiego Plakatu (102 prace) [7].

Równie obfity w wydarzenia polskie w Gruzji był rok 2004. W marcu w Tbilisi miał miejsce wieczór poświęcony pamięci polskiego pianisty Ignacego Jana Paderewskiego, w czasie którego odbyła się projekcja filmu o tym artyście oraz wysłuchano jego archiwalnych nagrań. W maju w stolicy Gruzji odbył się koncert Marcina Dylli (gitara klasyczna), podkreślić należy, że występ ten był częścią obchodów dnia Niepodległości Gruzji. Rok ten obfitował w szereg prezentacji teatru polskiego w państwie gruzińskim. W marcu miał miejsce w stolicy Gruzji VII Międzynarodowy Festiwal Teatralny, sporo miejsca poświęcono na nim polskiemu artyście Tadeuszowi Kantorowi, między innymi publiczność mogła obejrzeć dwie jego sztuki (zarejestrowane na video), w maju wydano w języku gruzińskim Manifest Teatru Śmierci, w projekcie tym finansowo partycypował Instytut Teatralny im. Zbigniewa Raszewskiego. Na przełomie kwietnia i maja w Tbilisi przebywał dyrektor tegoż Instytutu Maciej Nowak, spotkał się między innymi z gruzińskim ministrem kultury. Celem podróży było zaproszenie teatrów gruzińskich na mający się odbyć w Polsce festiwal teatralny. W maju tego roku w Tbilisi miał miejsce IV

Studencki Festiwal Filmowy, zaprezentowano również filmy polskich artystów. W listopadzie w Gruzji przebywał polski artysta Rafał Olbiński, pracował tam w ramach polsko-amerykańskiego projektu zatytułowanego «Rafał Olbiński w Tbilisi». Oprócz warsztatów z gruzińskimi studentami, polski plastyk wygłaszał wykłady, odbyła się również wystawa jego prac. Szczególnie interesujące wydaje się wykonanie przez niego «Plakatu dla Gruzji», dzieło to, zdaniem przedstawicieli polskiej ambasady może stać się znakiem firmowym tego kraju za granicą. W grudniu w stolicy Gruzji miało miejsce ważne wydarzenie związane z popularyzowaniem kultury polskiej w Gruzji. Odbyła się wystawa poświęcona Konstantemu Ildefonsowi Gałczyńskiemu, towarzyszyło temu wydanie tomiku poezji tego poety. Zauważyć przy tym należy, że było to pierwsze wydanie w języku gruzińskim, przyczyniła się do tego w dużym stopniu wspomniana już wyżej Maria Filina, która stała się na czele osób, które podjęły się tłumaczeń [8].

W 2005 r. w kwietniu uczczono w Kutaisi pamięć polskiego artysty, rzeźbiarza Stanisława Horno-Popławskiego, który urodził się w tym mieście. Uroczystość ta polegała na odsłonięciu tablicy pamiątkowej, oglądano zdjęcia prac tego rzeźbiarza, odbyło się również spotkanie naukowe, na którym omawiano jego życie i twórczość. W grudniu odbyła się także konferencja naukowa, poświęcona Henrykowi Hryniewskiemu, był to polski malarz i architekt, zakładał między innymi gruzińską Akademię Sztuk Pięknych, w której również został profesorem. W tym samym miesiącu odbyła się natomiast konferencja poświęcona twórczości Adama Mickiewicza. Spotkanie to odbyło się dzięki zaangażowaniu Uniwersytetu w Tbilisi, polskiej ambasady w tym mieście oraz aktywności Związku Kulturalno-Oświatowego Polaków w Gruzji. W październiku odbyła się konferencja poświęcona Konstantemu Ildefonsowi Gałczyńskiemu, również tę imprezę zorganizował Uniwersytet w Tbilisi, ambasada polska i wspomniany wyżej Związek Polaków. Interesującym wydarzeniem kulturalnym w październiku była wystawa fotografii Justyny Mielnikiewicz. Stara się ona w swoich zdjęciach ukazać zmiany, jakie mają miejsce w Gruzji, Armenii i Azerbejdżanie. Impreza ta była możliwa dzięki inicjatywie ambasady polskiej, Muzeum Historycznego w Tbilisi oraz Polskiej Sobotniej Szkoły im. Świętej Królowej Jadwigi. W końcu sierpnia i na początku września w stolicy Gruzji odbyła się wystawa zdjęć Erazma Ciołka, poświęcona działalności polskiej Solidarności. Organizatorami byli: ambasada polska i Muzeum Historyczne w Tbilisi. Nadal odbywały się imprezy kulturalne, których celem była prezentacja polskiej kinematografii w państwie gruzińskim. W maju na V Studenckim Festiwalu Filmowym w stolicy Gruzji pokazano kilka filmów autorstwa studentów ze szkoły filmowej w Łodzi. Jeden z nich, zatytułowany «Jesteś tam» został uhonorowany nagrodą za najlepszy film, inne dzieło «Koniec bajki» zdobyło wyróżnienie «Najlepszy operator» [9].

Próby ukazania Gruzinom polskiej kultury trwały nadal, wspomnieć w tym kontekście należy koncert z początku 2010 (marzec) r. w Tbilisi, utwory Fryderyka Chopina grała Orkiestra Symfoniczna im. E. Mikaladze, impreza miała uświetnić rocznicę (dwusetną) urodzin tego polskiego kompozytora. W listopadzie tego samego roku otwarto w Bibliotece Narodowej Parlamentu Gruzji wystawę zatytułowaną «Muzyka Chopina w malarstwie». Impreza ta mogła się odbyć dzięki inicjatywie dwóch osób, Polki zamieszkałej w Gruzji – (Henryka Justyńska) i Gruzinki – (Ia Eswaniadzia). W tym samym miesiącu w Konserwatorium w stolicy Gruzji miał miejsce koncert polskiego tria muzycznego, które starało się w sposób nowatorski interpretować utwory F. Chopina. W przypadku promowania polskiego teatru, wspomnieć należy o interesującym projekcie, jakim była wspólna, polsko - gruzińska reżyseria sztuki «Beniamin», jej premiera odbyła się w Teatrze Rustavelego. Było to możliwe dzięki zaangażowaniu sił polskiej

ambasady w Gruzji, Teatru Rustaveli a także Państwowego Uniwersytetu Ilia oraz Fundacji «Kaukaz». Jeśli chodzi o ukazanie polskiej działalności literackiej, to wspomnieć należy o październikowej wystawie w Tbilisi, którą poświęcono Ryszardowi Kapuścińskiemu.

Odnosnie roku 2011, wspomnieć można o lutowej wystawie, którą otwarto w Borjomi, a przedstawiała dokonania artystyczne Tatiany Tumaniszwili-Tarnowskiej (gruzińska artystka pochodzenia polskiego).

Interesującym wydarzeniem, tym razem w Polsce, mającym dokumentować, zachować w pamięci wspólną historię polsko-gruzińską było otwarcie w lutym w Piasecznie (Zalesie Dolne) Domu-Muzeum Kontraktowych Oficerów Gruzjińskiego Wojska Polskiego. Wśród osób, będących na jego otwarciu znaleźli się Minister Spraw Zagranicznych Gruzji, Zastępca Przewodniczącego Sejmowej Komisji Obrony Narodowej i Przewodniczący Polsko-Gruzjińskiej Grupy Przyjaźni Parlamentarnej [10].

Zauważyć należy, iż strona polska stara się w sposób całościowy ukazać Gruzinom osiągnięcia polskiej kultury, prezentuje osiągnięcia swojej kinematografii, teatru, muzyki, malarstwa. Powinno się coraz bardziej intensyfikować działania w tej dziedzinie. Polskę i Gruzję wiele łączy, należy zatem ten fakt wykorzystać.

Resume

Polska i Gruzja po upadku ZSRR zacieśniły wzajemne stosunki polityczne, gospodarcze i kulturalne. Artykuł poświęcony jest aktywności państwa polskiego w dziedzinie kulturalnej. Kultura może być podstawą, na której budować się będzie pozostałe relacje. Autor charakteryzuje najważniejsze dokumenty, które regulują relacje kulturalne między Polską i Gruzją. W drugiej części autor tekstu wymienia najważniejsze wydarzenia kulturalne, jakie organizowała strona polska z gruzińska na obszarze tego zakaukaskiego państwa.

Literatura

1. Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Gruzji o współpracy kulturalnej i naukowej, sporządzona w Tbilisi dnia 20 kwietnia 1993 r., «Dziennik Ustaw», 1993, nr 117, poz. 525.
2. Oświadczenie Rządowe z dnia 22 października 1993 r. w sprawie wejścia w życie Umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Gruzji o współpracy kulturalnej i naukowej, sporządzonej w Tbilisi dnia 20 kwietnia 1993, «Dziennik Ustaw», 1993, nr 117, poz. 526.
3. Program Wykonawczy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Gruzji w dziedzinie kultury, nauki, edukacji oraz młodzieży i sportu na lata 2004-2006, «Dziennik Ustaw», 2005, nr 66, poz. 578.
4. Oświadczenie Rządowe z dnia 28 stycznia 2005 r. w sprawie związania Rzeczypospolitej Polskiej Programem wykonawczym między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Gruzji w dziedzinie kultury, nauki, edukacji oraz młodzieży i sportu na lata 2004-2006, podpisanym w Warszawie dnia 15 grudnia 2004 r., «Dziennik Ustaw», 2005, nr 66, poz. 579.
5. Program współpracy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Gruzji w dziedzinie nauki, edukacji, kultury, oraz młodzieży i sportu na lata 2011-2012 podpisany w Batumi dnia 26 lipca 2011, «Dziennik Ustaw», 2011, nr 200, poz. 1178.
6. Oświadczenie Rządowe z dnia 9 sierpnia 2011 w sprawie związania Rzeczypospolitej Polskiej Programem współpracy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Gruzji

- w dziedzinie nauki, edukacji, kultury oraz młodzieży i sportu na lata 2011-2013, podpisanym w Batumi dnia 26 lipca 2011 r., «Dziennik Ustaw», 2011, nr 200, poz. 1179.
7. Wydarzenia 2003 rok, <http://www.tbilisi.polemb.net/?document=43>, 2011-11-03.
  8. Wydarzenia 2004 rok, <http://www.tbilisi.polemb.net/?document=41>, 2011-11-06.
  9. Wydarzenia 2005 rok, <http://www.tbilisi.polemb.net/?document=40>, 2011-11-03.
  10. Wydarzenia, <http://www.tbilisi.polemb.net/index.php?documentName=events>, 2011-11-06.